

SELÇUKLU DEVRİNE AİD KÖY SATIŞI HAKKINDA BİR VESİKA

Osman TURAN

Vaktiyle «Türkiye Selçuklularında toprak hukuku, Mirî Topraklar ve hususî mülkiyet şekilleri» adlı araştırmamızla (*Revue des Etudes islamiques*, Paris 1948; Belleten, sayı XLVII) kullanılan vesikalar arasında bu senedin de mevcûdiyeti kaydedilmiştir. Samsun kadısı Mehmed oğlu Mahmud'un 700 (1301) yılında, Şer'i mahkemede, karara bağladığı bu satış akdına dair vesika orijinal metin hâlinde bize kadar gelmiş olup Selçuklu devri toprak hukuku ve mülkiyeti bakımından ehemmiyetine binaen neşrini faydalı buluyoruz. Köyün sâhibi Kutluğ Beg'in kızı Sâliha Hatun hem bir köyün mâliki, hem de bir köy beyi kızı bulunmakla asîl bir aileye mensuptur. Köyü satın alan Mehmed oğlu Şeyh Nuredin Alp Arslan da şeyhlerin meliki, âlimlerin mürebbisi ve sultanların müşaviri gibi yüksek sıfatları ile mühim bir din adamıdır. Lâkin bugünkü kaynak durumuna göre her ikisi ve aileri hakkında başka bir kayda sâhip değiliz.

Samsun'da oturduğu anlaşılan Sâliha Hatun Amasya'ya bağlı ve kendi mülkiyetinde bulunan Ortaköy'ün dörtte üçünü burada yaşayan Şeyh Alp Arslan'a satmak için yine Amasyalı olan Bedreddin Ebû Bekir'i kendisine vekil tayin ederek ve 3000 talgamî dirhem gümüş (takriben 60.000 lira) mukabilinde bu satış muamelesi yapıldı. Vesikada Sâliha Hatun'un vekâlet-nâmesinde bulunan şahitlerden birini ekmekçi Husâmeddin Hüseyin bin Receb bin Mehmed el-Sîmri adını taşıması harap olan

Sîmre şehrinin bu tarihte mamûr bulunduğunu gösterir. Nitekim Sultan II. Mes'ûd'un ölümünden bahseen Niğdeli Kadı Ahmed (*el-Veled üs-Şefîk*, s. 302) ile Aziz bin Esterâbâdi'nin ifâdelerine göre şeyh XIV. asır boyunca mevcut idi. Osmanlı kaynaklarına göre Sultan I. Mes'ûd tarafından kurulan şehirde onun Câmî, medrese, imaret, türbe, han ve su tesisleri ile güzel bir şehir inşa ettiği, zengin vakıflar yaptığı ve türbede kur'an okunması ve sair hizmetler için mustahdemler tayin edildiği ve nihâyet harap olduğu kaydediliyor. Sîmre şehrinin Selçuklu devri esnasında hep askerî bir merkez olup bir sü-başı idaresinde bulunduğu dair kayıtlar kaynaklarda mevcuttur. İzzeddin Keykâvüs 1214 yılında Sinop'u fethederken yanında bulunan kumandanlardan birinin de Kaymaz oğlu Bedî'eddin Ebû Bekir olduğunu bu fetih üzerine yapılan kalenin kitabeleri yazar. Sîmre'nin bugünkü Vezir köprü yakınında olduğu ve sahillere hâkim bulunan Bizanslılara karşı müdafaa ve cihâdın merkezi bulunduğu anlaşılıyor. I. Sultan Mes'ûd'un bu şehri inşa ederken kendisine de burada bir türbe yaptırıp orada defnolunduğu rivâyet ediliyorsa da bu kaydın II. Sultan Mes'ûd'a aid olduğuna başka bir yerde belirtmiştik. (*Selçuklular zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, s. 195, 306, 521, 568, 573, 644).

Sâliha Hatun'un mülkiyetinde bulunan Ortaköy'ün (4/3 ünün) 3000 dirheme yani bugünkü paramız ile 60.000 lira gibi küçük bir meblâğa satılması dikkati çeker. Fakat Selçuklu devrin-

المحكمة من عندي حيا

والله اعلم بالصواب وانما

عندي الصواب من اجل اني اجلس

بالسنة من حينها قال في كتابه

وهذا

من ادراك استرعى ذلك المشيخ والعاذ فرقة المحقق حول الكافي

من العلماء والفقهاء والكتبة من هذا الموضع للكون والذكر

منها ما في نسخة الشيخ الطوسي والشيخ الطوسي على عهدنا الا في

منه علماء الكوفة الصالحة للشيخ الحسين بن علي بن ابي طالب

ما في ذلك من غير ذلك عندنا ذلك منها ما في نسخة

وهي من ادرع من حرمي المال للفقهاء وقابله عندهم في نسخة

لكل من ملك منها ومنها في نسخة اخرى من نسخة

وهي نسخة من نسخة المدعي باورنا كوفي في نسخة

de bütün memleket topraklarının mülkiyeti devlete aid (*Mirî*) olduğu için burada bahis mevzuu mülkiyet hazineye aid vergilerin hizmet eden şahıslara devri mânâsındadır. Vergilere mahsus bu mülkiyet hakkı tam olup mâliki köyü satmak, vakf ve hibe etmek, mirâs bırakmak üzere istediği şekilde tasarruf eder. Bununla beraber bizzat topraklar çiftçilerin elinde olup onların da tasarruf hakkına dokunulamaz. Yani devlete aid olup askerî veya başka bir hizmet mukabili *iktâ* sâhibine muvakkaten terk olunan vergiler sultan tarafından mülk olarak şahıslara verilmektedir. Nitekim bazı vesikalar temlik ve ya vakfın *Divân'a* (devlete) aid vergiler olduğunu kaydederler (bak *Selçuklular ve İslâmiyet*, İstanbul 1971, s. 81-83). Bizim satış senesinde Ortaköyün «*müekkilin elinde ve tasarrufu altında mülkü ve hakkı*» olduğu kaydedilmiş; satışın vergiler üzerinde yapıldığı belirtilmemiştir. Bununla beraber sâdece vergilere aid de olsa bir köyün 3/4 ünün bedeli olan 3000 dirhem miblağ yine de çok azdır. Bu ucuzluğun sebebi bu zamanda Selçuklu devletinin inkırazı ve Moğolların her türlü tecâvüzleri dolayısı ile bunu siyasî istikrar ve hukukun bozulması ile ilgili olduğunu sanıyoruz, Maamafih talgam gümüş dirhemin tam karşılığını bilmiyoruz, Kutluğ Beg'in kızı Sâliha Hatun'un memleketi ve mülkünün bulunduğu Amasya'da değil bu sıralarda emniyet ve âsâyışı daha sağlam olan Samsun'da oturması da belki bu sebeptir.

İçinde anlatılan satış (muamelesi) nezdinde cereyan etti; doğruluğuna hüküm verdim. Ben hâkim Mehmed oğlu Mahmud bunu uc bedeli Samsun'un Şer'i meclisinde (aşağıda kayıtlı tarihte yazdım.

Bu (akıd) şeyh ve âriflerin meliki, muhakkıkların örneği, iyilik ve yarıdımçıların efendisi, âlim ve fakirlerin mürebbisi, din ve milletin ışığı, İslâm ve müslümanların güneşi, melik ve sultanların müşâviri Mehmed oğlu Alp Arslan'ın, İzzeddin Ali'nin oğlu Kutluğ beg'in kızı, hanımların asil ve yücesi olan Sâliha Hatun'un vekili Amasyalı Arabşâh oğlu Ali'nin oğlu Bedreddin Ebû Bekir'den satın aldığı şeye dairdir. Amasyalı Ebû Bekirin vekâleti Simreli ekmeççi Mehmed oğlu Receb oğlu Husâmeddin Hüseyin, Zileli kasap İvaz oğlu Nureddin Murad, büyük emir Ömer'in azadısı Abdullah oğlu Kutluca ve Abdullah oğlu Husâmeddin Altun-taş'ın şahadetleri ile subût buldu ve bu akdın vukûna değin mülkün müekkilinin malı olduğu ve tasarrufunda bulunduğu anlaşıldı. Sâliha Hatun'un mülkü Amasya Havalisinde şöhreti dolayısı ile hududlarını göstermekten mustağni bulunan Ortaköy olup dört hissesinden üç hissesinin hepsini, bütün hudüd ve hakları, tarla ve tepeleri, akar suları ve kuyuları, meyveli ve meyvesiz ağaçları, odunluk ve kerestelikleri ve evleri ile Rûm (Anadolu) beldelelerinde mütedâvil bulunan 3000 *tal-gami* gümüş dirhem ve bir çanak fulûs bedeli mukabilinde Şer'i satış ve iki tarafın rızası ile icap ve kabûl üzere teslim ve tesellüm yapılmış; bu hükmü ve şahidlik yedi yüz yılı zilkade nin ortalarında (1301) vukubulmuştur

Hâfız Muslihuddin'in
şahâdeti ile
Emin Beg oğlu Toğan
muhtevasına şahid
oldu
Hasanoğlu Hüseyin
muhtevasına şahid
oldu

منه اذ علمت من الله المدعو يا ونا لوى وراعي الصلوات سنة

وصحتها وكاد مسرهما ولفها وعلوا عنها ولفها ارضها لاهوا واصحابها

اشادها المومنين في عظمها مومناها لى كل من طفا فسادها لى

لله الا ان من طغى في بلادهم حمدوا للباوس المجمع على الفناء

درهم الله المذنب الموصوفى صحى شرعا ونعا اذا اوقا ستها

وللعقول والبصر والاعمال والى العلم والى اللبس والى الامور

وضد الابرار ومن المسبح واللى الملائكة لله

ومع الحكمة لى الما طوى للعباد مع ما

فانظروا لى

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

المبايعة المحكية فيه جرى عندي
 و حكمت بصحته¹ و لزوم المبايعة
 و ابرامها و سواته و حررته و انا
 الراجي عني ربه الصمد محمود بن محمد
 الحاكم في مجلس الشرع بدار الثغر
 ساميسون حر سبها الله تعالى في
 تاريخه حامداً و مصلياً و مسلماً

هذا ذكر ما اشترى ملك المشايخ و العارفين
 فدوة المحققين مولى الايادي و الاحسان مرني
 العلما و الفقرا . نور المله و الدين شمس الاسلام
 و المسلمين ناصح الملوكة و السلاطين الب ارسلان
 بن محمد اسبغ الله ظله من الاعتر بدرالدين ابوبكر
 بن علي بن عمر بشاه الاسماهي و هو قد باع منه
 بحكم الوكالة الصادرة اليه من النسب الجليله
 النفيسه الحسينيه صالحه خاتون بنت قتلمغ بك
 بن عزالدين علي في بيع ما يأتي ذكره بعد ثبوت
 وكالته عنها في ذلك بشهادة حسام الدين حسين
 بن رجب بن محمد الحياز السيمري و نورالدين
 مراد بن عوض الزيني القصاب و قتلوجه بن
 عبدالله عتيق الامير الكبير عمر و حسام الدين
 آلتونش بن عبدالله ما ذكر أنه ملك مؤكلها
 و حقها و في يدها و تحت تصرفها الى حين
 صدور هذ العقد و ذلك جميع ثلاث اسهم من
 جملة اربعة اسهم من القرية المدعوة باورتاكري

من اعمال محروسة اماسيه المستغنية عن التجديد
 لشهرتها بجملة حدودها و حقوقها و كافة
 مراسمها و مرافقتها و عادة منافعها و لواحقها
 اراضيها تلالها و هضابها آبارها و انهارها
 اشجارها المثمرة و غير المثمرة مخشبها و محطبها
 يديتها و جوانبها و كل حق داخل فيها
 و خارج عنها مبالغه بثمن ثلاث آلاف درهم فضي
 طلغمي رايحة في بلاد الروم و جفنه من الفلوس
 المجهولة عدده النصف من ذلك بياناً للاخل
 الف و خمسمائة درهم . من الدرهم المذكوره
 الموحوفه شرى صحيحاً شرعياً نافذاً مرعياً
 مشتملاً على الايجاب و القبول و القبض
 و الاقتباس و التسليم و التسلم و اللزوم الى
 ذلك و الرضى من الجانبين و ضمان الدرك مقرر
 و عهدة المبيع و التصرف المستلزم المستتبع
 للصحة و بذلك وقع الحكم و الاشهاد في
 اواسط ذى القعدة سنة سبعماية و الحمد لله وحده
 و الصلوة على من لا نبي بعده .

شهد بما فيه الحسين	شهد بما فيه طغان
بن الحسن الفقير	بن أمين بك و كتبه
احسن الله عواقبه	باصره
	بشهادة العبد الفقير
	مصلح الدين الحافظ
	احسن الله خاتمه